

Розділ IV. РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ**Part IV. SUMMARIES, REVIEWS, REPORTS**

УДК 328.11.7

НАРОДНА МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ

Виткалов Сергій Володимирович – доктор культурології, професор кафедри культурології та музеєзнавства, Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

<http://orcid.org/0000-0001-5345-1364>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v35i0.393>

sergiy_vsv@ukr.net

Рецензія на монографію: Фабрика-Процька О. Р. Народна музична культура лемків і русинів Карпатського регіону: традиція, трансформація, ідентифікація. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника», підприємець Супрун В. П., 2020. 492 с. + 24 іл.

Одним із важливих питань сучасної гуманітаристики є комплексне осмислення культурно-мистецьких процесів на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях. Актуальним постає й пошук методологічних стратегій, які б дозволили дослідити проблему культурної ідентичності простору багатоетнічних регіонів. Однією з таких контактних зон значної кількості культур є етнографічне розмаїття населення Карпатського регіону.

Авторка зазначеної вище монографії – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Ольга Фабрика-Процька – впродовж тривалого часу розробляє проблематику музичної регіоналістики, про що засвідчує й її попереднє монографічне дослідження пісенної культури лемків України¹, а також численні статті в наукових виданнях України та зарубіжжя, опубліковані останнім часом.

Особливості розташування українців регіону в смузі міжетнічного прикордоння, зокрема України, Словаччини, Польщі, постійна небезпека бути асимільованими викликали захисну протидію, насамперед, у відстоюванні власного культурного простору. Така протидія сприяла збереженню самобутньої народної творчості лемків і русинів, яка і в наш час окремими реліктами засвідчує високий духовний потенціал етносу. Саме ці аспекти й стали провідними в аналізованій монографії.

Вивчення музичної культури лемків та русинів Карпатського регіону несе в собі розмаїття інформації про історію горян, їх світогляд, морально-етичні норми, пісні, обряди, танець, народне мистецтво загалом, теоретичне осмислення яких є одним з основних напрямів вивчення у культурології. Актуальність проблематики підкреслюється й її суголосністю до процесів європейських історичних та мистецтвознавчих досліджень² потребою осмислення особливостей динаміки і сучасного стану функціонування музичної фольклорної традиції лемків і русинів на пограниччі України, Польщі, Словаччини в контексті їх культурної ідентичності.

Об'єктом зацікавлення авторки є музична культура тієї частини української етнічної спільноти, якій властиві різні історичні найменування в залежності від країн, де вони живуть: лемки, руснаки, руси, малоруси, карпаторуси, русини, підкарпатські русини, закарпатські русини, русини-українці, рутени тощо. Вони більш-менш компактно заселяють регіон Північно-Східної Словаччини в словацько-україно-польському пограниччі (русини) та обабіч головного Карпатського хребта від рік Сяну з Солинкою на сході до Попаду з Дунайцем на заході, між Польщею і Словаччиною (лемки).

Метою дослідження О. Фабрики-Процької є специфіка буття народної музичної культури лемків і русинів Карпатського географічного ареалу упродовж ХХ – поч. ХХІ ст. у її різноманітних формах функціонування (збереження, відродження, трансформації) як чинника національної ідентифікації. Для реалізації мети виокремлено взаємопов'язані завдання, що слугували основою структурування роботи.

Монографія складається зі вступу, чотирьох розділів («Джерельні та теоретико-методологічні засади вивчення музичної культури лемків і русинів», «Історико-культурна ідентифікація карпатського пограниччя», «Характеристика народної музичної культури лемків та русинів Карпатського регіону ХХ – початку ХХІ століття», «Інституційність функціонування культури лемків і русинів: досвід України та діаспори»).

Рецензована монографія порушує складні питання на перетині сучасної історії, культурології, етномузикознавства та краєзнавства, розширює спектр питань функціонування міжетнічних та внутрішньо-етнічних контактів, окреслює складні площини національної й культурної ідентифікації

та асиміляції. Авторка залучає до джерельної бази чимало різнопланових і різночасових джерел (наукових, публіцистичних, мемуарних, аудіо-візуальних), що дає можливість їй глибше пізнати історію, фольклорну традицію, культуру лемків та русинів України, Польщі та Словаччини. Ілюстрації монографії суттєво доповнюють теоретичний матеріал роботи, а наведені нотні зразки сприяють унаочненню розуміння популярності та поширення лемківських і русинських пісенних традицій на сучасному етапі.

Погляд на народну музичну культуру крізь призму ідентифікації дав змогу авторці простежити сучасні тенденції у середовищі лемків-переселенців в Україні, лемків Польщі та русинів на території Східної Словаччини. Такий підхід вимагає високої організованості, цілеспрямованості, наполегливості, мобільності, віри у дослідницько-пошуковій роботі, проведеної як на теренах України, так і Словаччини та Польщі. Як результат, дослідниця отримала цікавий емпірично-фактологічний матеріал і досвід особистої комунікації як із представниками субетносів вищезгаданих країн, так і з митцями професійного та аматорського рівня.

Наукова новизна монографії не викликає сумнівів, оскільки її визначає системний підхід до комплексного наукового осмислення музичного фольклору і його трансформації як маркерів культурної й етнічної ідентичності його носіїв, введення до наукового обігу значної кількості іноземних джерел, аудіовізуальних та нотних матеріалів.

Визначення пріоритетних фольклорних обрядових і необрядових жанрів музичної культури лемків і русинів Карпатського регіону та динаміка їх побутування дозволили авторці дослідити зразки трансформації фольклорної традиції лемків і русинів, що репрезентовані мистецькими формами виконавства, фестивального руху, музейництва. Трансформаційні процеси, що відбулися в останні десятиліття, на жаль, зумовили втрату безпосереднього середовища побутування музичного фольклору лемків і русинів. Їх вторинні форми репрезентації сьогодні представлені на концертних сценах Словаччини виступами Піддуклянського мистецького народного ансамблю «ПУЛС», фольклорними колективами «Курівчан» (Курів), «Карпатянин-сеньйор», «Свидничанка», дитячим фольклорним ансамблем «Маковичка» (Свидник) та ін., фольклорними колективами «Лемковина», «Кичера», «Лемківський перстеник», «Грабовчане», «Веретено», гуртами «Лабірськи бетяре», «Серенча» та ін. – у Польщі, народною аматорською хоровою капелою «Бескид» (Івано-Франківськ), ансамблем пісні і танцю «Лемковина» (Львів), народним самодіяльним лемківським фольклорно-етнографічним ансамблем пісні і танцю «Студенька» (Калуш) і ін. колективами України.

Серед співаків Словаччини, які популяризують русинську народну пісенність слід назвати М. Мачошкову, Г. Сервіцьку, М. Кондачову. В Україні лемківську пісенну культуру популяризують Г. Чеберенчик (Аничка), С. Федина, Х. Соловій, О. Муха, Г. Баранкевич, вокальна формація «Пікардійська терція», гурт «Плач Єремії», «Kozak System». На території Польщі відомою є співачка Ю. Дошна.

Народна музична культура лемків і русинів Карпатського регіону в наш час яскраво відображена на численних міжнародних й регіональних фольклорних фестивалях лемківської і русинської культури, а саме: «Дзвони Лемківщини» (м. Монастирська, Тернопільська обл.), «Гомін Лемківщини» (м. Зимна Вода, Львівська обл.), «Лемківські пащюрки» (м. Монастирська, Тернопільська обл.), «Лемківська Ватра» (м. Ждиня, Польща), «Світ під кичерою» (с. Курів), Свято культури русинів-українців у Свиднику, Фестиваль фольклору русинів-українців Словаччини у Камйонці (Словаччина), Фестиваль виконавців народних та авторських пісень русинів-українців Словаччини «Маковицька струна» (м. Бардіїв, м. Пряшів, Словаччина) та ін.

Суспільно-культурну складову сфери побутування музичної культури субетнічних груп доповнює і характеристика діяльності міських і обласних суспільно-культурних товариств «Лемківщина» (Україна), «Всеукраїнського товариства «Лемківщина» (ВУТЛ), Львівської молодіжної громадської організації «Молода Лемківщина» (ЛІМГО «Молода Лемківщина»), Світової федерації українських лемківських об'єднань (СФУЛО) в Україні, «Об'єднання лемків Польщі» (ОЛП), «Стоваришіння лемків», «Лемко Союз» (США), «Організація Оборони Лемківщини» (США) тощо.

Авторка у висновках констатує, що «починаючи з 90-х років ХХ ст. соціополітичні трансформаційні процеси, що відбуваються у Польщі, Словаччині та Україні, сприяють асиміляційним процесам, розвитку колонізації та словакізації українців у цих країнах». Проте, незважаючи на субетнічну та поліетнічну розмаїтість культурного простору України та сусідніх держав із своєрідними особливостями регіонів, усіх українців поєднують спільні риси етноментальності, фольклору, мови тощо.

Важливо, що вивчення народної музичної культури Карпатського пограниччя знайде своє безпосереднє теоретичне і практичне використання. Матеріали монографії сприятимуть подальшим дослідженням у культурології, мистецтвознавстві, фольклористиці, можуть бути використані в навчальній роботі в курсах із культурології, етнографії, етномузикології, музичного краєзнавства, народно-інструментального виконавства та ін.

Примітки

¹ Фабрика-Процька О. Пісенна культура лемків України (XX–XXI ст.): монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2013. 328 с.

² Szyndler M. Ludowa kultura muzyczna Śląska Cieszyńskiego ze szczególnym uwzględnieniem Beskidu Śląskiego. Folklor pieśniowy Istebnej, Koniakowa i Jaworzynki – źródła repertuarowe a ich transformacje: monografia. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. 360 s.

ХРИСТИЯНСЬКО-ВІЗАНТІЙСЬКИЙ БАЗИС КУЛЬТУРИ БРИТАНІЇ-АНГЛІЇ Й РУСИ-УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОГО МИСЛЕННЯ

Андросова Дарія Володимирівна – доктор мистецтвознавства, професор,
Одеська національна музична академія ім. А. В. Нежданової
<http://orcid.org/0000-0002-5951-8416>
DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v35i0.394>
dashaelena@gmail.com

Рецензія на монографію доцента кафедри теоретичної та прикладної культурології Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової Соколової А. В. Традиції лицарсько-аристократичної культури Британії-Англії й Русі-України. Монографія. Астропринт. Одеса, 2020. 312 с.

Монографія «Традиції лицарсько-аристократичної культури Британії-Англії й Русі-України» доц. А. Соколової присвячена дослідженню феномена культурних зв'язків країн Британії-Англії і Русі-України. Авторка відстежує численні і різноманітні релігійно-культурні контакти британців і русів, а згодом англів і українців від доби Київської Русі і, фактично, до початку XIX ст., коли яскравим явищем культурного життя Англії і Європи загалом стає Оксфордський (тракторіанський) рух, спрямований на об'єднання Неподіленої церкви через діалог Англіканства з Православ'ям.

Виявлено причини тяжіння британського язичництва до християнських цінностей, розглянула етапи виникнення і зміцнення релігійно-культурних відносин Британії і Русі, пов'язані з традиціями візантійського Православ'я та місіонерством британсько-ірландських ченців у Русі, а також шлюбними відносинами між візантійськими, британськими та князівськими династіями доби Середньовіччя.

А. Соколова розглядає витoki й еволюцію жанру англійської маски, що став унікальним явищем в історії світової культури. Дослідники з багатьох країн світу зверталися до проблеми вивчення жанру Масок як «раннього» тюдоровського, так і «пізнього» стюартовського періоду. Найчастіше ці розвідки мали узагальнюючий характер. Тож уперше в українському науковому просторі А. Соколова представила матеріали англійських видань про витoki англійської Маски, пов'язаної з друїстичними зібраннями, язичницьким святкуванням Сатурналії і протосалонами візантійськими театральними бенкетами.

Язичницькі коріння вистав англійських придворних Масок мають аналогії з імператорськими театральними музичними виставами, бенкетами, зібраннями аристократії в ранній Візантії, що, поза сумнівом, мало безпосередній вплив на британсько-кельтську, англійську, слов'яно-руську і українську культуру. Маски ставилися в рамках загальноприйнятих норм суспільства, підпорядкованого законам суворої ієрархії, суспільства, в якому строго дотримувалися патріархальні цінності. Завдяки участі Королеви та її придворних дам у виставах, помітною стала тенденція до збалансованого перерозподілу гендерних ролей у суспільстві. Функція Маски – продемонструвати фінансову стабільність Англії іноземним послам.

В аналізованій монографії підкреслено сакрально-ритуальний аспект танцю, який через відповідні танцювальні традиції Франції та Італії, наслідував візантійську театралізовано-церемоніальну спадщину.

Природа англійського придворного танцю, по суті, космополітична. Саме танець у Масці є засобом залучення багатонаціональної аудиторії вищого стану. В процесі танцю глядач отримував можливість «проникнути» до англійського двору, зрозуміти його устрій, перейнятися «духом» придворної культури Англії. Танець робив Короля Розпорядником світу, розкривав його божественне призначення.

У духовній культурі Британії-Англії простежуються спільні коріння. Так, бардівська спадщина мала аналогії з кобзарською спадщиною в Україні. Можна відстежити паралелі і між традиціями кельтських друїдів, давньоруських волхвів та українських козаків-характерників. І сьогодні англіканське й католицьке віросповідання засвідчують укоріненість православних традицій, пов'язаних із візантійським християнським Сходом.